

L 940 metų rugsėjo 13 dienos popietė buvo lietinga, o karas Europoje toks tolimas, kad galėjai pamanyti gyvenęs taikiais laikais. Gegužės aveniu, didžioji arterija, skirianti prezidentūrą nuo kongreso, kurios pakraščiais rikiuojasi *art nouveau* stiliaus pastatai, buvo apytuštė; tik keli vyrai, išėję iš kontorų miesto centre, virš galvos laikantys laikraščius, kad apsisaugotų nuo lietaus lašų, skubėjo į autobusus ar bandė pasigauti taksi ir grįžti namo. Tarp šių retų praeivių skrybėlės nuo lietaus saugomas trisdešimt aštuonerių metų vyras Visentė Rozenbergas, nors mintimis kažkur klajodamas, ryžtingai artėjo prie „Tortoni“ kavinės durų – tais laikais čia buvo madinga vieta, joje galėjai sutikti ir rašytoją Chorčę Luisą Borchesą ir šlovinguosius tango meistrus, taip pat tokius Europos pabėgėlius kaip filosofas Chosė Ortega i Gasetas, rašytojas Rožė Kajua ir pianistas Artūras Ru-

binšteinas. Visentė buvo jaunas žydas. O gal jaunas lenkas. O gal jaunas argentinietis. Tiesą sakant, 1940 metų rugsėjo 13 dieną Visentė Rozenbergas dar tiksliai nežinojo, kas jis toks.

Įėjęs į kavinę iš karto pamatė prie vieno iš apskritų vienakojų pasienyje priešais barą išrikiuotų staliukų stambų savo geriausio draugo Arielio Edelsono siluetą. Alkūnėmis atsiremęs į marmurinį stalviršį, ant kurio stovėjo ir kavos puodelis, šis laukė Visentės skaitydamas laikraštį netoli įėjimo į biliardo salę. Šalia Arielio žvelgdamas į biliardo salę, kad nepažiopsotų nė vieno kamuoliuko smūgio, ir kaip visada dirglus sėdėjo dažnai su jais dykinėjantis jaunuolis Samis Grunfeldas. Paspaudęs jiems abiem ranką Visentė krestelėjo vilnonį paltą, kad neleistų paskutiniams lašams įsigerti į tankų audinį, ir atsisėdęs šalia draugų pakreipė galvą – norėjo perskaityti svarbiausias dienos antraštes: Europą krečia mūšis dėl Britanijos, naciai ėmė uždarinėti žydus į getus. Arielis, draugų argentiniečių vadinamas lokiu, sunkiai atsiduso ir sulankstė laikraštį.

– Užknisa mane tie žydai. Visada užknisdavo. Nusprendžiau išvykti, kai tik supratau, kad mano mama taps tokia pat žyde kaip Samio ir tokia pat nepakenčiama.

– Palyginti su manąja, tavo mama ne tokia ir nepakenčiama, – atkirto tasai, neatitraukdamas akių nuo biliardo stalų.

Pasijutęs kiek nesmagiai Arielis žvilgtelėjo į Visentę, bet šis, regis, mintimis klajojo kažkur kitur, todėl Arielis vėl kreipėsi į patsiu nususukusį Samį:

– Blogiausia, kad nuo dvidešimties metų ji apie nieką kitą nesvajojo, tik išvykti iš štetlo ir įsikurti mieste. Negalėjo pakęsti savo mamos dėl to paties, dėl ko šiandien negaliu jos pačios pakęsti...

– Kad ir kokia nepakenčiama ji būtų, pats pasistengei, kad perskristų Atlantą ir apsigyventų šalia.

– Taip... Pasiilgstame net paties blogiausio.

Pralinksmintas iškilmingo Arielio tono Samis trumpai, bet garsiai nusijuokė – tai buvo panašu į spragtelėjimą pirštais. Visentė sėdėjo šiek tiek paniuręs ir tylus. Jau kelis mėnesius neturėjo nė mažiausio noro kalbėti apie įvykius Europoje.

– Kas tau, Vincentai? Ar dėl nuostabaus oro toks niūrus?

Šypsodamasis lūpų kampeliu Visentė atsisuko į Arielį: juodu susipažino Varšuvoje būdami aštuoniolikmečiai, ką tik įstoję į armiją, ir Arielis vienintelis iš visų jo pažįstamų Buenos Airėse vadino jį Vincentu.

– Mano motina irgi vien dėl to, kad negalėjo pakęsti savo tėvų, išsivežė mus iš Chelmo, kai buvau dar mažas.

Jis ištare tai puse lūpų, o Samis, – Visentė ir Arielis susipažino su juo laive, plaukiančiame iš Bordo į Buenos Aires 1928 metais, ir jis šiame nesuprantamame mieste į

juos įsikibo kaip į gelbėjimo ratą, – pabandė nutraukti šį įžūloką ginčą.

– Juk žmonės taip elgiasi nuo neatmenamų laikų. Mylim savo tėvus, paskui negalim jų pakęsti, išvykštam... Tikriausiai tokie jau tie žydai...

– Taip... O gal tokie jau tie žmonės.

Po tokių skambių žodžių, mestų ant stalo it kokie negyvi paukščiai, visiems ilgokai patylėjęs, Arielis vėl atsisuko į Visentę.

– Turi naujienų?

– Ne, paskutinį laišką gavau daugiau kaip prieš tris mėnesius. Nė nežinau, ar ji gavo dešimt dolerių, kurius išsiunčiau birželį.

– Kalbėjaisi su Žakobu. Jis gavo telegramą iš pusbrolio, kuriam pavyko pasprukti į Jungtines Valstijas. Sako, Varšuvoj nebeįmanoma nė pašto ženkle gauti...

Nenorėdamas, kad draugai jaudintųsi, Visentė prisivertė nežymiai šyptelėti, paskui atsistojo ketindamas eiti į tualetą. Jam ne tiek norėjosi šlapintis, kiek jau kuris laikas buvo sunku dalyvauti tuose nesibaigiančiuose pokalbiuose, prasidedančiuose praeities prisiminimais ar pasakojimais apie šeimą ir neišvengiamai išsirutuliojančiuose iki slidžių politinių diskusijų apie įvykių eigą Europoje.

Kol Samis ir Arielis tęsė pokalbį apie karą, Visentė erdviame „Tortoni“ kavinės tualete lėtai nusimazgojo rankas ir tik tada pakėlė akis į veidrodį, kad žvilgtelėtų į

savo atspindį. Jo veido bruožai buvo subtilūs, turėjo tam tikro lengvumo. Lūpos, antakiai, nedidelė nosis, siauri ūsai (tvarkomi du kartus per savaitę pas geriausią Buenos Airių barzdaskutį, net kai trūkdavo pinigų) atrodė tarsi nutapyti kinų kaligrafo tokiu plonu teptuku, kad, rodos, tuoj išdils. Beje, Visentės veidas buvo įsimintinas ne dėl plačios kaktos ar išsišovusių skruostikaulių, net ne dėl žalių akių ar rusvų plaukų, o dėl to keisto įspūdžio, tarsi paties veido kontūrai būtų nusitrynę, gaubiami lengvo rūko, kuriame išryškėdavo tai aštrus humoras, tai švelni melancholija.

Nusišluostęs rankas jis paliko šaltą marmuro ir baltų plytelių erdvę ir grįžo į jaukią didžiąją kavinės salę, kur vyravo šilti rudi atspalviai. Vėl atsisėdo prie draugų ir pažvelgė į juos su meile, kartu ir su kruopelyte pavydo: Visentės mama ir brolis tebebuvo Lenkijoje, o Samis iš Senojo žemyno paspruko su visa šeima, Arieliui prieš trejus metus, 1937-aisiais, pavyko įtikinti į Buenos Aires atvykti ir tėvus bei seserį.

– ...nepaisant garsiosios Mažino linijos, prancūzams vėl pavyko pasiekti greičiausio pasaulyje pralaimėjimo rekordą.

– Mes visgi pralenkėm net prancūzus!

– Tai ne tas pats. Visi žino, kad lenkai ne itin linkę kovoti.

– O jums, rusams, tai tik duok pakovot... ypač tarpusavyje!

Samis nervingai atsiduso. Bet Arielis tarsi koks vyresnėlis brolis uždėjo ranką jam ant peties ir ginčas buvo baigtas.

– Šiaip ar taip, mūsų valdžia verčiau būtų įsikūrusi ne Londone, o kur nors kitur. Sako, bombomis ten pliaupte pliaupia. Kaip manai, Vincentai?

Visentė neskubėjo reikšti savo nuomonės, tad už jį atsakė Samis:

– Londonas... Paryžius... Varšuva... ir vis dėlto kaip gerai, kad mes čia, ką?

Norėdamas nuslėpti skausmą Visentė žvilgtelėjo į lauką, atseit patikrino, ar vis dar lyja. Arielis pasinaudojo proga ir susiraukė primindamas Samiui, kad Visentės motina vis dar Lenkijoje, tada Samis prikando lūpą, parodė, jog supranta leptelėjęs, ko nereikia. Prie kavinės stalelio vėl įsivyravo nejauki tylą. Paskui Arielis suskubo pakeisti pokalbio temą ir taip palengvinti paau-glystės draugo kančią – paklausė, kaip Visentei sekasi ką tik atidarytoje baldų krautuvėje, o tasai, savo ruožtu norėdamas nuraminti Arielį, pabandė atsakyti į klausimą; stengdamasis galutinai išsklaidyti slogią nuotaiką Samis pajuokavo apie argentiniečių aistrą kaimiško stiliaus baldams. Bet, nepaisant visų šių pastangų, dar gerokai anksčiau nei liaudamiesi kalbėti jie pajuto sunkią ledinę tylą, įsiskverbiančią tarp žvilgsnių ir mėginimų šypsotis.

Trijulė baigė gerti kavą, dar išgėrė po vieną džino, tada ir po antrą, paskui nuo kabyklos nusikabino paltus,

apsivilko ir išėjo iš kavinės. Dar truputį pastoviniavo ant šaligatvio, glausdamiesi po kavinės stogeliu persimetė keliais nepavojingais žodeliais. Visentė užsidegė cigarete, Samis nekantriai trypčiojo, o Arielis pasiražė visu lokio kūnu ir su pasimėgavimu atsiduso: nors dienos niūrios, darbo savaitė baigta, o jo nuotaika tiesiog puiki.

– Tai ką... Važiuoji kartu? Juk šiandien penktadienis, trylikta!

Norėdamas įtraukti savo paauglystės draugą į artėjančio savaitgalio šurmulį, Arielis pasiūlė Visentei kartu nuvykti į Palermo hipodromą. Bet Visentė atsisakė. Mėgo statyti už žirgus, bet šiandien jautėsi pavargęs ir norėjo grįžti namo. Arielis nebandė draugo perkalbėti: iš jų trijulės tik Visentė turėjo vaikų, todėl buvo įprasta, kad kartais tekdavo jam leisti ramiai grįžti namo.

Arielis apkabino Visentę, Samis paspaudė jam ranką, ir juodu paliko ją vieną po stogeliu baigti rūkyti. Numečius nuorūką Visentė pakėlė akis į dangų. Lietus, regis, turėjo tuoj liautis, tad jis pėsčiomis patraukė namo į Paranos gatvę, kur prieš kelis mėnesius įsikraustė su Rozita ir vaikais. Jie įsikūrė nedideliame trijų kambarių bute senovinio pastato penktame aukšte, vos už šimto metrų nuo ką tik duris atvėrusios jo baldų krautuvės. Tebuvo pusė devynių, ir eidamas per pastato holą Visentė kažkodėl pajuto dziugią ramybę: štai grįžta tvirtai tikėdamas, kad šis kuklus butas, į kurį įsikėlė vos prieš kelias

savaite, norėdamas gyventi arčiau krautuvės, tapo jo tikraisiais namais ir visad jais bus. „Ar jau turi namus? Ar valgai namuose? O kas tau viską sutvarko? Pasakok man viską, brangusis. Mirštu iš ilgesio, kai negaunu iš tavęs naujienų...“ Lipdamas laiptais Visentė staiga prisiminė tuos seno motinos atsiųsto laiško žodžius, kai laišakai dar pasiekdavo jo Buenos Airių pašto dėžutę. Taip, dabar jau galiu pasakyti, jog turiu namus, mintyse atsakė motinai, prisimindamas galybę jos priekaištų, kad per retai rašo. „Labai tavęs prašau, Vincentai, branguti, rašyk, rašyk, atsakyk man iškart.“ „Vėl negaunu iš tavęs naujienų. Man širdis plyšta iš skausmo.“ „Meldžiu brūkštelėti man kelis žodžius. Ar tau jau taip sunku parašyti motinai porą žodelių?“ „Maldaute tavęs maldauju kelių žodžių. Taip noriu vėl tave pamatyti. Kol gyva esu, tai vienintelis mano noras.“ „Vincentai, būk geras, brūkštelėk kelis žodelius. Kaip sunku motinai be naujienų iš savo vaiko!“ „Ar galima štai šitaip visiškai pamiršti savo motiną?“ Prieš Visentei išvykstant iš Varšuvos, motina jį privertė pasižadėti rašyti kartą per savaitę. Bet nors iki 1938 metų ji siuntė po kelis laiškus per mėnesį, sūnus laikėsi pažado tik pirmaisiais metais Buenos Airėse. 1929, 1930, 1931. Metams bėgant jis, kaskart gavęs motinos laišką, keikdavo jos priekaištus. 1932, 1933, 1934. Paskui tie patys priekaištai jį prajuokindavo, retskykais juodu su Arieliu iš jų pasišaipydavo. 1935, 1936, 1937. Dar vėliau Visentė į juos žvelgdavo abejingai. 1938, 1939, 1940. Kas

būtų pamanęs, kad jau treji metai pats nerimauja, nes beveik nebegauna naujienų iš motinos...

Vos jam peržengus buto duris, dukros Marta ir Ersilija, viena ketverių metų, kita šešerių, tarsi norėdamos įtvirtinti tą ramybės jausmą, kurią jis patyrė įeidamas į pastatą, pribėgo ir puolė tėvui į glėbį.

– Labas vakaras, mano kapitone!

– Mama, mama! Kapitonas grįžo!

Rozita, įsitaisiusi ant naujutėlaitės tėvo pagamintos supamosios kėdės, skaitė pasaką sūnui Chuanui Chosė, lyg ir nebemažam, bet vis dar kūdikiui. Pakėlusį galvą ir nusišypsojusi sutuoktiniui vėl ramiai palinko prie Horacijaus Kirogos knygos. Visentė pats priėjo žmonai už nugaros, apkabino ir pabučiavo ją į kaklą. Rozita uždėjo ant jo rankos savąją ir tvirtai prispaudė sau prie peties, kartu taip pat tvirtai glausdama sūnų.

– „Dirbkite... Dirbkite ir žinokite, kad mūsų pastangų tikslas – visuotinė laimė – yra kur kas svarbesnis už kiekvieno iš mūsų nuovargį. Būtent tai žmonės vadina idealu ir jie teisūs. Tai vienintelė ir žmogaus, ir bitės gyvenimo filosofija.“

Rozita baigė skaityti trumpą Kirogos pasakaitę ir atsisotojo. Pasodinusi sūnų ant kilimo, liepė vyresnėlei dukrai baigti rašymo užduotį, jaunėlei truputį pažaisti su mažuoju broliuku, ir patraukė į nedidukę virtuvę gaminti vakarienės. Kitaip nei sutuoktinio, Rozitos bruožai buvo šiurkštoki, tarytum išplaukę, bet spindėte spindin-

tys geranoriškumu. Jos žvilgsnis ir šypsena buvo pilni kaimietiško švelnumo, drėgno tarsi derlingas dirvožemis. Ji buvo apskritutė – šiandien toks grožis niekinamas, o devynioliktame amžiuje ir Renesanso laikais drūtoکو sudėjimo moterys nuolaidžiais pečiais, mažomis krūtimis ir pieno baltumo oda buvo labai vertinamos. Kitą dieną po pažinties su Rozita, apimtas romantinio polėkio, Visentė pasakė Arieliui: jos žvilgsnis toks švelnus, kad strazdanos atrodo tarsi džiaugsmo ašaros, puošiančios skruostus. Rozita ir Visentė atrodė labai skirtingi, bet turėjo vieną panašumą: nenusakomą trapumą, blyškų ir tylų, išduodantį, kad vaikystėje abudu buvo be galo mylimi. Dėl šio panašumo tapo įsimylėjėliais, palai-kančiais vienas kitą. Beje, kai Leonas, vyresnysis Rozitos brolis, sutiktas pavojingame Pompėjos kvartale, kur vyko įtartinas tango šokių vakaras, pasikvietė Visentę į prabangią „Confiteria Ideal“ arbatinę, kad supažindintų su savo seserimi, tasai iš karto ją pamilo tokia paprasta ir didele – pačia tyriausia – meile, kad, po kelių mėnesių gavęs Rozitos tėvo palaiminimą, niekada nesuabejojo šalia jos gyvensiąs lengvai ir laimingai.

Vis dėlto iš pradžių Rozitos tėvas Pinis Šapira ne itin palankiai žiūrėjo į šį neseniai į Buenos Aires atvykusį pretendentą lenką. „Kaip sąžiningas žmogus, jis per gerai apsirengęs“, – štai ką pasakė žmonai to kaitraus sekmadienio vakarą po pirmojo Visentės apsilankymo šeimos namuose šalia baldų gamyklos.